

Lévy, Pierre (1995).

¿Qué es lo virtual?. Barcelona: Paidós.

Israel Rodríguez Giralt

Universitat Autònoma de Barcelona; israel.rodriguez@campus.uab.es

La nova economia, les noves tecnologies de la informació, la simulació informàtica, la tecnologia actual, ens acosten i ens dispersen per espais i temps canviants, sovint ni tant sols imaginats, i fan real una condició incerta, global i sovint efímera. Vivim en un present que no sembla repetir-se, immersos en espais i temps canviats, i en el que cada dia formen part de múltiples col·lectius, habitem un món que no sembla deixar-nos de sorprendre. Com orientar-nos? Com comprendre aquesta dinàmica actual? Ara que tot canvia, que varien les ciències, les tècniques, el treball, la seva organització, l'educació; on trobar punts de referència? Com entendre un món global que està abastant i alhora substituït l'antic, ben classificat en espais diversos? Ensen, el món ens apareixia clar i delimitat, ara se'ns torna fluid i volàtil. Com s'ha produït aquest canvi? Com opera? On ens pot portar? Com afecta la natura de les nostres relacions? Hem de témer una desrealització general? Estem davant d'un procés de desubstanciament d'allò social?

Sens dubte, els canvis en les tècniques, en l'economia, en les costums mai havien estat tan ràpids i desestabilitzants. Lévy es pregunta, doncs, per aquesta condició i per quines respostes podem donar. Lluny d'una visió edulcorada del present o excessivament catastrofista, ens parla de les evolucions culturals que s'han engegat a la frontissa entre el segon i el tercer mil·lenni i que expressen la continuació de la hominització.

El punt precís de la mutació es situa, per aquest autor, en la virtualització: un moviment general que afecta tots els àmbits, i d'especial importància per a les ciències socials, doncs afecta tant a la formació del "nosaltres", com a la manera d'estar junts. Més enllà d'adherir-nos-hi de manera favorable o de rebutjar-la de manera desfavorable, ens proposa fer un esforç per comprendre-la, per perdre la por a pensar aquesta dinàmica que atrapa als nostres temps. El llibre apareix doncs com una eina per comprendre aquest moviment d'heterogènesi d'allò social, per entendre aquests canvis profunds que donen lloc a una civilització emergent.

Certament, lo virtual caracteritza bona part d'aquest canvis que trobem en les formes de vida. Des de diferents fonts: mitjans de comunicació, converses quotidianes, des de l'incipient imbricació del llenguatge informàtic en les nostres formes de parla, o des d'arrels filosòfiques ben antigues, el concepte de lo virtual apareix repetidament. Aquest és precisament un dels efec-

tes desitjats que cerca l'autor: desvincular lo virtual com a etiqueta vinculada només a noves tecnologies de la comunicació, o com a estratègia comercial que fa més atractiva la darrera adquisició en entreteniments. De fet ens ensenya que on és especialment útil el concepte de virtualitat és en l'escenari de les ciències socials i de la reflexió filosòfica.

Lo Virtual, sovint, ha estat vist com a un sinònim d'irreal, quelcom que ens indica falsedat o imaginari, emparentat amb el també desballestat concepte de simulació. Ben al contrari, per Lévy, allò virtual es caracteritza no tant per oferir quelcom que no existeix, o que és irreal, sinó per ser quelcom que obre nous espais, que ens permet formar noves articulacions. Lo virtual és una forma de ser fecunda i potent que afavoreix processos de creació, que obre horitzons, i que enceta sentits nous que defugen la presència física immediata. Lo virtual, és real, i si a alguna cosa s'oposa és a l'actual. Per tant allò virtual no és pròpiament una inexistència, irreal, contraposat a lo real, sinó una manera particular de ser, que ens permet centrar-nos en l'estudi d'allò diferent, canviant, potencial. Virtual indica un més enllà d'aquí, però no en termes d'irrealitat, sinó en termes de quelcom que té difícil localització, que és ple d'extensions constants, i que es caracteritza per la dispersió, la indefinició i pel moviment.

Molts filòsofs, d'entre els que destaquen les aportacions d'algun d'aquest segle, com Bergson, Whitehead, Deleuze o Serres, s'han preguntat per aquesta manera de ser de lo virtual. Recuperant aquests influències, i rescatant un model aristotèlic passat pel sedàs de l'escolàstica, ens intenta definir lo virtual (del llatí *virtualis*, que deriva de *virtus* i que significa força o potència) i d'aquesta manera aportar elements d'anàlisi per tal de poder entendre millor aquesta dinàmica de la virtualització que caracteritza els nostres dies. Allò virtual és un nus problemàtic, potencial -que no possible- que acompanya a un element, situació, esdeveniment, i que n'és un element constituent, una dimensió d'aquesta resolució, de la condició actual del mateix.

La seva proposta filosòfica pretén, doncs, acollir l'esdeveniment, la diferència i la novetat, l'incert, el que està en permanent (re)definició, contingent i de format imprevisible, en el seu propi centre conceptual. Lévy ens dóna eines per interpretar la novetat i la diferència sense passar per una concepció causal i determinista del canvi, evitant els malentesos als que ens condueix una metafísica de la substància. Allò virtual ens permet pensar una manera de ser, un ser com a problema o potència, que caracteritza la nostra època, i que es contraposa a una manera de ser actual, és a dir, un ser com a solució o resolució.

Ara bé, l'objectiu principal de Lévy en aquest llibre, no és tant acontentar-se amb una definició de lo virtual, descriure una manera particular de ser, sinó analitzar i il·lustrar un procés, que ens atrapa, de transformació d'una manera de ser a una altra. Aquest llibre analitza la transformació, inèdita d'entre els interessos de les ciències socials, de lo actual a lo virtual; és a dir, ens proposa una reflexió acurada sobre les dinàmiques actuals que passen per una problematització de les condicions sòlides, resoltes i assentades que caracteritzaven un passat no massa llunyà. d'aquí, que ens digui que la nostra època es caracteritza per una dinàmica de virtualització constant i que afecta a molts àmbits. L'actualització és el procés pel que es generen competències, es desbloquegen situacions, es prenen decisions i s'inventen solucions. Per contra, la virtualització es caracteritza per ser una "elevació a la potència" d'una entitat o esdeveniment considerat. És una transformació, un desplaçament del centre de gravetat ontològic, una traducció, que situa la definició de l'entitat en un camp problemàtic. Són dues maneres de ser,

diferents, però complementàries per entendre l'esdevenir. Tota virtualització tendeix a actualitzar-se, mentre que tota actualització alimenta la diferència i és font de problemes successius.

D'aquesta manera Lévy ens proporciona un marc des del que poder comprendre l'accelerada transició cultural que diem viure, però alhora ens recorda, que aquesta transició cap a lo virtual és el que alimenta la mateixa producció d'humanitat. D'aquesta manera desvincula un altre malentès contemporani quan ens preguntem per lo virtual. Lo virtual no és exclusiu d'ara i d'aquí. La dinàmica de la virtualització és quelcom que atrapa la mateixa producció d'humanitat des dels seus albir.

El repte del llibre, per tant, és triple: presentar filosòficament models des dels que entendre lo virtual; detallar antropològicament la relació entre la virtualització i la conformació de col·lectius; i oferir eines contemporàniament rellevants per comprendre la mutació que afecta els nostres dies, i tenir, d'aquesta manera, una oportunitat per decidir-ne el destí.

Sense dubte, aquests propòsits fan necessària una detallada cartografia de lo virtual, una mena de compendi, que repassi part del mobiliari urbà, de l'arquitectura de la virtualització, que caracteritza la nostra època. Seguint aquest interès, l'autor escull, del gruix de virtualitzacions contemporànies, repassar de manera detallada la virtualització del cos, del text i de l'economia. D'aquesta manera dóna comptes de la desterritorialització -probablement l'efecte més evident de la virtualització que ens condueix a l'estranyesa de fenòmens espai-temporals associats a aquesta que vivim- que afecta a aquests àmbits. Aquesta cartografia de lo virtual ens fa passar pels racons que la que expliquen els fluxos d'una economia de l'abundància; ens narra la mutualització d'un cos, d'una sang, despersonalitzada i globalitzada, que es conserva en bancs especialitzats, i que flueix de cos a cos a través de xarxes internacionals de les que no és possible distingir els components econòmics, mèdics o tecnològics; i reflexiona sobre el fluctuant espai del saber, ple d'informacions i objectes circulant per un ciberespai comú. Espais o àmbits, objectes o idees que no ocupen un espai físic, ni temporal, determinats, sinó que ocupen virtualment tots els punts de la xarxa, i que perduren tots els temps de la mateixa, i que s'actualitzen de diferents maneres, a diferents hores, en diferents formats, seqüències, esdeveniments, etc.

Aquestes virtualitzacions posen de manifest que tot estat actual no és més que una solució particular aplicada a una determinada problemàtica més general. La solució que la fàbrica proposava per a la organització del treball, compartint un determinat espai i un determinat temps, queda problematitzada, reduïda a una solució particular i contingent, gràcies a la virtualització del treball que suposa l'aplicació de tecnologies de la comunicació a la organització del mateix. El teletreball, per exemple apropa i permet horaris diferents i espais divergents. El treball té lloc, sense que sembli un contrasentit, de manera desterritorialitzada. La virtualització fa referència a aquest aspecte general que implica creació, precisament, per la indeterminació dels processos i solucions que contempla com a potencials.

Els llocs i els temps, sovint, en el nostre present, es barregen i s'intercanvien amb facilitat. Es redefeixen la proximitat i la llunyania, lo local i lo global, allò públic i allò privat. Els límits ja no són evidents, i el que ensems eren fronteres nítides donen lloc a una fractura i dispersió de les mateixes. La virtualització trenca, converteix en problema, en condició no resolta, en una pregunta sempre plantejada, el tema de la identitat, de la definició, i dels principis d'exclusió. La

virtualització, doncs, aporta velocitats i ritmes qualitativament nous, així com espais i temps mutants.

Lévy ens diu que la virtualització, aquest desplaçament cap a allò altre i problemàtic, és quelcom present, adés i ara, en els nostres vincles socials, en el nostre (des)fer-nos com a col·lectiu. Aquest argument li permet establir una línia de continuïtat entre el moment present i la història de la humanitat. La presència de la intel·ligència, i del mateix vincle social, semblen dependre d'aquesta dinàmica de virtualització. Amb aquest propòsit repassa el nucli invariant d'operacions elementals implicades en els processos de virtualització, i detalla aquest mecanisme en l'establiment de les llengües, de la tècnica o dels contractes com a elements fundants del vincle social. La historicitat de lo virtual ens reafirma la importància d'aquesta dinàmica que tendeix cap a una condició incerta i global i que permet múltiples articulacions. Sense virtualitzacions, ens seria difícil desvincular-nos de lo local i de lo singular, i explicar la multiplicació de les formes d'existència.

És així, com l'autor, transforma el llibre en una magnífica caixa d'eines, que ens ajuda a entendre la quotidianitat que es suporta en tecnologies diverses i a omplir part del buit que les ciències socials han deixat històricament a l'hora d'explicar allò canviant i inestable. Immersos, com estem, en xarxes que ressonen arreu, que escolten i disposen, que s'amplien i es contrauen, que ens conformen i conformen, és precís tenir aquest conjunt de conceptes que ens permeten entendre aquest ser-arreu que Lévy ens identifica amb lo virtual. Entendre, sense pors, un territori que està constituït per una suma indefinida de mapes en extensió sota una articulació dinàmica..

La tasca de l'autor, tot i la brevetat del text, és admirable, ja que aconsegueix passar, i fer-te passar, sense massa escarafalls de lo concret a lo abstracte, de lo contemporani a lo invariant, de la reflexió més sociològica a l'articulació filosòfica i, el més important, suggerir més que no pas resoldre. D'aquesta manera el llibre fa honor al contingut del mateix, més que dedicar-se a donar-nos receptes i solucions, multiplica les nostres mirades, i obre preguntes, enigmes i problemes que regeneren moltes de les preguntes cansades de les ciències socials. Certament, en aquest recorregut pot aparèixer algun vertigen que altre, ja que en l'escomesa de l'autor per fomentar una mirada, renovadorament antiga, sobre lo virtual, molts són els conceptes amb els que pensem que no aguanten el fimbrament i s'esvaeixen o demanen ser redefinits: de la identitat a l'essència, de la substància a l'actualitat, no deixarem de sobreposar i enderrocar conceptes.

Allò virtual és una dinàmica. És un salt, i cada salt, afegeix dimensions a la vida en comú. Cada nova disposició ens afegeix cartografies noves i especials, aporta una música singular, una espècie de nus elàstic i complicat on les extensions es recobreixen, es deformen, es connecten; on les duracions s'enfronten, s'interfereixen, es responen. La multiplicació contemporània dels espais ens converteix en una mena de nòmades, que enlloc de seguir línies errants i migratòries dins d'una extensió donada, saltem d'una xarxa a una altra, d'un sistema de proximitat a un altre. Els espais juguen a la metamorfosi i a la bifurcació, forçant-nos a l'heterogeneïtat.

Lo virtual, és allò que circula entre nosaltres, que ens afecta, ens conjunta, ens ofereix, ens divideix, que es troba, simultàniament o alternativament, en les mans de tots. Operador de pas

recíproc entre lo públic i lo privat, lo individual i lo col·lectiu, ens permet veure el gest simètric que teixeix humanitat. Podrem prescindir de pensar sobre això?

Tant si ens atrapa la pregunta, com si no, podem passar per les pàgines d'aquest llibre, sense pors. Els resultats són imprevisibles, però de ben segur adquirirem la sensibilitat necessària per entreveure els col·lectius que esculpim directament sobre lo virtual. I, entretant, com desitja el propi autor, prendre'ns uns minuts més per assajar un nou art de la hospitalitat, de la diferència, sense passar per l'exclusió o el monopoli, sense passar per l'exclusió o el monopoli.

Avui en dia que el saber preuat és aquell capaç d'aprendre i innovar en contextos variants; que formem part de tantes entitats i col·lectius diferents, sovint juxtaposats, paral·lels, contradictoris. Avui, que podem estendre la nostra presència i projectar-nos globalment, accedir a múltiples localitats diferents i allotjar la globalitat i la diversitat com a part de la nostra condició, té sentit visitar, ni que sigui tímidament, un treball com el de Pierre Lévy. Ens podem resistir, sinó, a l'encant de pensar en aquesta existència?

Este texto está protegido por una licencia [Creative Commons](#).

Usted es libre de copiar, distribuir y comunicar públicamente la obra bajo las siguientes condiciones:

Reconocimiento: Debe reconocer y citar al autor original.

No comercial. No puede utilizar esta obra para fines comerciales.

Sin obras derivadas. No se puede alterar, transformar, o generar una obra derivada a partir de esta obra.

[Resumen de licencia](#)

[Texto completo de la licencia](#)